

УДК 387.088.43-056.2:004.738.5

Т. В. Григорчук

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ**

Рассматриваются подходы к обеспечению профессиональной компетентности студентов с ограниченными возможностями в процессе дистанционного обучения. Особое внимание уделяется проведению компетентностно-ориентированного тестирования, способного определить иерархический уровень формирования полученной компетентности.

In the article considered the approaches to providing of professional competence for students with disabilities in the process of teaching controlled from distance. The special attention is spared to conducting of the competence-oriented testing able to define the hieratic level of forming of the competence that was earned.

Динаміка сучасного етапу розвитку продуктивних сил нашої країни значною мірою зумовлює перетворення, що відбувалися у виробничих відносинах. Основним чинником ситуації, що склалася, є пошук шляхів для забезпечення прибутковості на всіх рівнях суспільно-економічного відтворення. Такий стан призводить до новітніх підходів у доборі технологій, в управлінні, пошуку інвестиційних надходжень тощо.

Однак, як свідчать реалії сьогодення, найважливішим елементом є робоча сила, точніше, її здатність забезпечувати продуктивність і прибутковість на кожному робочому місці. Сучасні вимоги до персоналу як основного носія робочої сили, порівняно з нещодавною історією, зазнали кардинальних змін. Раніше домінуючий чинник — фаховий рівень, підтверджений дипломом, сьогодні виявляється недостатнім. На передній план висуваються вже не знання, вміння та навички, а професійна компетентність, розглядувана як більш складна соціально-особистісна структура, базована на цінностях, спрямованості, знаннях, досвіді, набутих особистістю як у процесі навчання, так і поза ним.

Особливо гострою є проблема формування компетентного фахівця в процесі навчання осіб з обмеженими фізичними можливостями. Попри низку прийнятих і затверджених законодавчих актів, проблема працевлаштування таких осіб лишається ще на незадовільному рівні. Відтак стати компетентним фахівцем для особи з обмеженими можливостями — це стратегічне завдання, що безпосередньо впливатиме на подальшу її життєдіяльність й інтеграцію в суспільне середовище. Допомогти у вирішенні цього завдання можуть педагогічні методи та прийоми, здатні донести комплексність знань, спроможних сформувати безпосередню компетентність фахівця, здатного виконувати покладені на нього професійні обов'язки.

До питань формування компетентності засобами навчання зверталося багато дослідників, серед яких Дж. Равен, О. Пометун, Н. Морзе, Ю. Татур, В. Байденко, В. Болотов, А. Хуторской, В. Краєвський, В. Серіков, А. Пінський, І. Зимняя, О. Жук, В. Воскресенський, А. Макаров тощо. В опублікованих працях розглянуто змістовий аспект компетентності, що включає три складових: когнітивну (володіння знаннями); операціональну (сформованість способів діяльності, технологічної грамотності); аксіологічну (освоєння цінностей, ціннісне ставлення до професійної праці та професійного зростання) [1]. Здійснено підходи до класифікації [2, С. 281—296]; [3].

Розтлумачено сутність компетентнісного підходу в навчанні [4]. Формування технічних здібностей компетентного фахівця засобами дистанційного навчання описано Д. Куїні. Питанням забезпечення повної компетентності фахівця через дистанційне навчання присвятили свої роботи дослідники П. Уїльямс [6], М. Пархар тощо. [7]. Формуванню фахової підготованості осіб з обмеженими можливостями присвячено праці М. Хорган-Джонс [8].

Поза тим, у вітчизняних дослідженнях дискусійними залишаються питання щодо чіткого розмежування понять «компетентність» і «компетенція». На нашу думку, це, зумовлено, насамперед, англomовним походженням слова, де обидва поняття трактуються єдиним — *competency* (*competencies* — у множині). Для запобігання виникненню дискусій пропонуємо тлумачити поняття «компетентність», як обізнаність, оволодіння відповідним набором компетенцій, здатних бути негайно реалізованими у практичній діяльності, а «компетенцію» — як кожен окремий елемент певного кола предметів і процесів, реалізованих на різних рівнях, тобто включають різні розумові операції, практичні уміння, здоровий глузд і наділені власною ієрархією та класифікацією.

Педагогічне проектування засобів для формування компетентного фахівця із середовища осіб з особливими потребами передбачає застосування різноманітних методичних і дидактичних підходів. Однак, на наш погляд, одним із найвдаліших підходів є розроблення навчально-методичного комплексу для дистанційного, комп'ютерно-опосередкованого навчання студентів з особливими потребами та з використанням мережі Інтернет. Зумовлено це насамперед такими чинниками:

- доступністю навчальних матеріалів;
- комфортними умовами для отримання знань;
- запобіганням надлишковому фізичному навантаженню;
- можливістю поточного консультування з викладачем (тьютором) через електронну пошту, іншими засобами;
- можливістю для спілкування з колегами в процесі прийняття колективних рішень;
- набуттям професійних навичок користувача комп'ютера та мережі Інтернет (як одна з вагомих компетенцій сучасного фахівця);
- доступ до іншомовних джерел інформації та робота з ними (інша важлива компетенція фахівця);
- формування дисциплінованості щодо своєчасності надання відповідей на завдання поточного та рубіжного контролю.

Тобто, навчаючись дистанційно, особа з особливими потребами повною мірою може отримувати потрібні знання, здатні трансформуватись в окремі компетенції, а далі — сприяти формуванню компетентного фахівця. Кінцевий успіх цього процесу напряду залежатиме від якісного наповнення навчально-методичного комплексу, розробленого науково-педагогічним працівником.

Для правильного проектування навчально-методичного комплексу викладачу-проектанту слід визначитись із основними компетенціями, якими має оволодіти студент під час вивчення конкретної дисципліни. У професійно-орієнтованих дисциплінах визначити такі (професійні) компетенції можливо шляхом вивчення посадових обов'язків окремих фахівців і на цій основі здійснити класифікацію компетенцій. Зокрема, на нашу думку, доцільно використовувати такий алгоритм:

- 1) визначити й класифікувати професійні компетенції;
- 2) виділити ключові компетенції, тобто ті, що відповідають конкретній фаховій спрямованості;
- 3) визначити навчально-методичні інструменти формування професійних і ключових компетенцій;
- 4) здійснити перевірку формування компетенцій у межах навчального закладу;
- 5) перевірити компетенції в процесі проходження практики;
- 6) зробити висновок щодо набутої компетентності.

Приміром, для фахівця з маркетингу до переліку *професійних компетенцій* можна віднести вивчення потреб існуючих і потенційних споживачів; розроблення й упровадження заходів з виробництва товарів (послуг), що гарантуватимуть найбільші продажі; удосконалення асортиментної, цінової, збутової, комунікаційної політики підприємства; виявлення, розвиток і стимулювання попиту; дослідження, аналіз і прогнозування розвитку ринку; розроблення, аналіз і контроль виконання маркетингових планів тощо. Звідси *ключовими компетенціями* є аналітичні, виробничі, розподільчі, комунікативні та управлінські. Кожна з указаних компетенцій передбачає знання окремих процесів.

Процеси, як сфера застосування компетенцій, вимагають від викладача використання особливих *навчально-методичних інструментів*, відмінних від простих трансляційних способів передавання знань. Зокрема, для оволодіння ключовими компетенціями найбільш дієвими інструментами можна вважати: ділові та рольові ігри, кейс-метод, ситуаційні завдання і тести, спрямованість яких

має чітко відповідати кожній із ключових компетенцій. Однак, очевидно, участь у діловій, рольовій грі чи вирішення ситуаційного завдання або тесту вимагають попередньої підготованості, викладеної в лекційному матеріалі та літературних джерелах. В умовах дистанційного навчання вказані складові мають становити обов'язкову частину навчально-методичного комплексу з посиланнями на широке коло додаткових джерел інформації. Гіпертекстове середовище і мультимедійні можливості комп'ютера дають викладачеві можливість широко застосовувати опорні мультимедійні конспекти, основним завданням яких є систематизація знань і формування вмінь.

У процесі дистанційного вивчення дисципліни особливе місце треба відводити часом на освоєння окремих модулів, розділів, блоків тощо. Це потрібно для того, щоб кожен із дистанційних студентів міг своєчасно підійти до рубіжного контролю без зайвих заборгованостей. Відповідно до цього навчальний матеріал треба чітко структурувати, а студент має володіти інформацією щодо термінів і способів здачі окремих модулів, а також щодо форм контролю за кожним із них.

Перевірку формування компетенцій у межах навчального закладу доцільно здійснювати шляхом проведення рубіжного чи підсумкового контролю. Цей етап має чітко вказати науково-педагогічному працівникові на рівень сформованості ключових і професійних компетенцій. Тут, на нашу думку, найбільш корисним має стати проведення комплексного тестування з ієрархічною структурою побудови тестових завдань, кожен рівень якої інформуватиме викладача про досягнення окремого студента. Зокрема, для студентів, що вивчають маркетинг, ієрархія може мати вигляд:

1) знання термінології та основних теоретичних засад маркетингу — найнижчий рівень компетенції, що дає можливість продемонструвати те, що студент знайомий із дисципліною. Доцільно проводити з використанням простих тестових завдань, що мають три-чотири варіанти відповіді, з яких правильною є одна;

2) виконання функційних обов'язків за кожною (окремою) із ключових компетенцій — рівень, що дає змогу стверджувати, що студент зможе впоратись з основними завданнями у штатній ситуації. Доцільно проводити з використанням тестових завдань, що мають кілька варіантів відповіді, з яких правильними є ≥ 1 , а також завдання, де передбачено побудову послідовностей;

3) дії в конкретних предметних галузях окремих ключових компетенцій у позаштатній ситуації — оцінка формування стратегічного і тактичного мислення в означених напрямках, що дає змогу

виявити вектор формування компетентності. Доцільно проводити з використанням ситуаційних тестових завдань (міні-кейсів), кейсів, мозкових штурмів, з використанням методу Делфі;

4) знання фундаментальних законів, взаємозв'язків і взаємозалежностей, що дасть змогу стверджувати про наявність абстрактного мислення та наукового підходу в практичній діяльності, уміння самостійно обирати й ухвалювати рішення. Доцільно проводити з використанням відкритих ситуаційних тестових завдань, що об'єднують різні предметні галузі і часто не мають єдино правильної відповіді.

Таке тестування доцільно проводити із запрошенням провідних фахівців-практиків, можливо, навіть без участі викладача, що створить можливість для фахового поточного коригування навчальних матеріалів і започаткування попередньої комунікації між майбутніми випускниками та їхніми потенційними роботодавцями. Разом з тим, результати дають змогу чітко структурувати рівень підготованості студентів і формування в них відповідних компетенцій. Для студентів з особливими потребами такий підхід може дати змогу реалізувати виявлені компетенції шляхом створення власного підприємства, зокрема віртуального або у сфері електронної комерції.

Перевірка компетенцій у процесі проходження практики визначатиме остаточний рівень сформованої компетентності фахівця. Попередньо проведене тестування дає можливість науково-педагогічному працівникові визначитись із напрямом формування компетентності та вподобаннями студента. А це, своєю чергою, полегшує вибір практики, де набута компетентність могла б реалізовуватись найліпший спосіб. По суті, створюються умови, за яких підприємство — база практики зможе отримувати студента, який готовий до безпосереднього включення в роботу для виконання тих завдань, у межах яких він виявив свою компетентність.

Характеристика, надана базою практики, може підтвердити або спростувати рівень компетентності студента і становитиме *перевірку набутої компетентності* в реальних умовах. В іншому разі науково-педагогічний працівник отримує сигнал про недосконалість наявних навчально-методичних матеріалів і потребу їх переробки відповідно до вимог до компетентного фахівця. Підтвердженням належного рівня компетентності може бути укладення договору на працевлаштування конкретного випускника.

Отже, реалії сьогодення вимагають від професійної освіти готування компетентних фахівців. Особливої ваги компетентність набуває для осіб з особливими потребами, оскільки саме вона є стратегічною метою, що визначає майбутню життєдіяльність. Стати компетентним фахівцем можна і за допомогою дистанційного навчання, що містить компетентнісний підхід. Головним завданням науково-педагогічного працівника в процесі розроблення навчально-методичного комплексу дисципліни є виявлення професійних і ключових компетенцій конкретної предметної галузі, а на їх основі — розроблення навчального матеріалу. Під час дистанційного навчання особливого значення набуває поточний і рубіжний контроль, здійснюваний у формі тестування. Компетентнісний підхід у тестуванні має передбачати ієрархію формування компетентності, що дасть змогу реалізувати здобутки навчання у практичній діяльності.

Література

1. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня.— 2003.— № 5.— С. 34—42.
2. *Равен Дж.* Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация.— М., 2002.
3. *Селевко Г.* Компетентности и их классификация // Народное образование.— 2004.— № 4.— С. 138—143.
4. *Пометун О.* Запровадження компетентнісного підходу — перспективний напрям розвитку сучасної освіти // Вісник програм шкільних обмінів; http://www.visnyk.iatp.org.ua/visnyk/cat_article; 442.
5. *Queeney D. S.* Redefining competency from a systems perspective for the 21-st century.— 1997.— Continuing Higher Education Review, 61.— P. 3—11.
6. *Williams P. E.* Roles and competencies for distance education programs in higher education institutions.— 2003.— The American Journal of Distance Education, 17(1)— P. 45—57.
7. *Parhar M. & Mishra S.* Competencies for web-based instructional designers.— 2000.— Indian Journal of Open Learning 9(3)— P. 415—422.
8. *Horgan-Jones M.* A Resource Guide To Working With Entrepreneurs With Disabilities. The Canadian Centre on Disability Studies.— 1997. <http://www.disabilitystudies.ca/entguidepage1.html>.

Ключові слова: компетенція, компетентність, ключові та професійні компетенції, дистанційне навчання, проектування навчально-методичного комплексу.

Key words: competence, key and professional competence, distance education, designing of educational-scientific center.